

Govor visokog predstavnika i specijalnog predstavnika Evropske unije Paddy Ashdown-a u Centru za Islamske studije

Bosna, Balkan; Evropa i Islam

Metafora mosta jedna je od najjačih metafora u političkom rječniku. Tom metaforom se konstatira podjeljenost i odvojenost, a istovremeno se predlaže način povezivanja i razrješenja.

Prije četiri mjeseca na ceremoniji ponovnog otvaranja jednog od najčuvenijih mostova na svijetu – Starog mosta koji povezuje dvije obale podijeleljenog grada Mostara u Bosni i Hercegovini – bio sam još jednom zatečen snagom ove metafore i njenim značajem za ulogu ove male balkanske države u svijetu.

To me je podsjetilo kako u historiji svake zemlje ima trenutaka koji su tako prožeti političkim simbolizmom, tako očigledno bremeniti historijskim značenjem, da vremenom dobiju daleko veće značenje i ostave pečat na cijelu jednu epohu.

Rušenje berlinskog zida;

Pad tornjeva Svjetskog trgovinskog centra;

Obaranje Sadamove statue;

Svaka ova slika je ikona vremena, neizbrisivo urezana u sjećanje, zauvijek zamrznuta u pamćenju.

U kontekstu balkanskih ratova vođenih tokom devedesetih,

namjerno rušenje Starog mosta u Mostaru, scena koju su prenijele televizijske stanice širom svijeta, bio je upravo takav jedan trenutak.

Trenutak kada se sav neobuzdani barbarizam koji je pratio naprasan raspad Jugoslavije kristalizirao u jednoj sekundi i ostao sačuvan u pamćenju generacija.

Zašto?

Zato što niti jedan drugi događaj nije mogao tako plastično ilustrirati trijumf bezumne agresije nad vrijednostima civilizacije, što je ovaj tragični rat predstavljao.

I niti jedan drugi trenutak nije tako snažno iznio na vidjelo moralnu i kulturnu propast svih onih, na svim stranama i u svim narodima, koji su krenuli putem rata uz tako užasnu cijenu i na kome su od tada pa do danas mnogi od njih i politički i osobno profitirali.

Za rušenje mosta bio je potreban samo trenutak a mnogo je više vremena trebalo da se izgradi i zaista obnovi most i kulturni i vjerski suživot koji on predstavlja.

Mi smo ga ipak obnovili.

A sada imamo novu sliku, i novu poruku.

Možda je rušenje Starog mosta predstavljalo trenutni trijumf zla. Ali njegova obnova predstavlja trajni trijumf volje – volje da se uradi što god je potrebno u cilju osiguranja konačne pobjede civilizacije nad primitivizmom.

Dok sam u julu gledao svečanu ceremoniju otvaranja Starog mosta, pomislio sam da se u dugotrajnom procesu rekonstrukcije i oporavka BiH, koji je započeo skoro prije deset godina u američkoj zrakoplovnoj bazi u Dejtonu u državi Ohajo, nije desio značajniji trenutak.

Do sada nismo imali jasniji čin prevazilaženja prošlosti.

Niti moćnija potvrdu vjere u budućnost.

Ipak ovaj događaj i pobjeda koju je on predstavljao za civilizirane narode širom svijeta prošao je bez značajnijih komentara svjetske javnosti koja već tri godine svake večeri sjedi pred svojim televizijskim ekranima, skamenjeno gledajući strašne prizore sa borbenih linija koje se u ratu protiv terorizma stalno pomjeraju. Od Iraka do Afganistana, od New York-a do Madrida svi smo unovačeni kao stalna publika u "teatru terorizma", nikad ne znajući kada će nas izgurati na scenu kao nevoljke sudionike zatečene u najnovijem terorističkom napadu.

Svim poštenim građanima svih rasa i vjera i svima onima za koje terorizam i rat protiv terorizma ne predstavljaju samo vijesti koje slušaju svaki dan nego dio svakodnevnog života, pobjeda koju smo ovog ljeta proslavili u Mostaru – spora ali sigurna pobjeda civilizacijskih vrijednosti na primitivizmu – se sigurno čine jako, jako daleko.

Na isti način se prije 10 godina posmatrala situacija u bivšoj Jugoslaviji. Na potpuno razrušeno Sarajevo pod opsadom se gledalo kao na samo jedan dio pakla na Zemlji.

U BiH je ukupno poginulo 200.000 ljudi, a 2 miliona je protjerano iz svojih domova, dok je ovu prekrasnu zemlju gutala buktinja etničke i vjerske mržnje.

U to vrijeme situacija u Bosni i Hercegovini činila se očajničkom i nerješivom isto kao što nam sada tako izgledaju mnogi problemi na Bliskom Istoku.

Svi su predviđali da se situacija u BiH ne može promijeniti. I svi su pogriješili.

Sjećam se depresivne odlučnosti koja je Evropi služila kao smjernica za njeno regiranje na nasiljem obilježen kolaps Jugoslavije. Govorili su nam da balkanski narodi izgaraju i uvijek su izgarali u međusobnoj mržnji. Rekli su da se tu

ništa ne može uraditi. Čuo sam kada je ministar vanjskih poslova Velike Britanije naveo upravo ovaj razlog kada je 1993. godine iznosio argumente protiv intervencije.

I on je pogriješio, i u pogledu prošlosti Evrope i u pogledu budućnosti Bosne i Herecegovine.

U stvari, zapadna Evropa je u proteklih pet stotina godina prošla kroz više ratova i imala neuporedivo veći broj žrtava nego balkanske zemlje. A ipak, rat u Zapadnoj Evropi je sada nešto nezamislivo.

Zašto pravim ovakvo poređenje?

Ne radim to zato da bih ublažio divljaštvo ratova na Balkanu koji su se vodili u dvadesetom stoljeću, ni da iskupim tkz. "romantične nacionaliste" vođene iluzijom nacionalnog ekskluziviteta i etničke jedinstvenosti koja je potpirivala ove sukobe.

Svrha ovoga poređenja je jednostavno u tome što želim da podsjetim one koji na ova pitanja gledaju s dozom superiornosti da smo i mi u Zapadnoj Evropi vodili butalne sukobe sve dok nismo pronašli način na koji ćemo riješavati naše sporove i dok nismo obuzdali naše najgore instinkte, što se desilo tek nedavno – prije nekih šezdeset godina. Pravim ovo poređenje i da nas podsjetim da se sukobi drugih naroda, pa čak i oni najtvrdoglaviji, takođe mogu riješiti kao što su bili riješeni naši, samo ukoliko smo spremni i imamo sposobnosti da ih riješimo.

Ono po čemu su ratovi u jugoistočnoj Evropi tokom devedesetih bili tako šokantni nije njihova neizbježnost, nego činjenica da su oni predstavljali povratak na ranije modele atavističkog nacionalizma baš u trenutku kada ih je ostatak Evrope odbacio.

Dok su se narodi zapadnog Balkana tokom devedesetih borili da pretvore svoju nacionalnu raznolikost u nacionalnu jedinstvenost, zemlje zapadne Evrope su napuštale koncept

svoje jedinstvenosti u zamjenu za novi kulturni pluralizam.

I dok su narodi bivše Jugoslavije vodili nove ratove zbog granica, stvarnih i željenih, zemlje Evropske unije su aktivno brisale svoje granice zbog kojih su nekada tako dugo ratovale.

I dok su se balkanske zemlje tokom devedesetih sunovratile u rat do istrebljenja, Evropska unija je postala ono što je irski političar i dobitnik Nobelove nagrade, John Hume, s pravom opisao kao “najuspješniji mehanizam rješavanja konflikta u historiji”.

Uzmimo primjer Francuske i Njemačke.

Sada je rat između njih nezamisliv.

Zašto? Zato što su vrijednosti koje ih spajaju – nepokolebljiva opredjeljenost ka izgradnji demokracije, otvorenog i pluralističkog društva, vladavine prava, i ka uspostavi slobodnog poslovanja – daleko jače od bilo čega što ih razdvaja.

Ključno otkriće moderne Evrope je da se raznolikost ne smatra problemom nego prednošću.

To je i prihvatanje činjenice da razlike postoje ne zato da bi se tolerisale, nego da bismo ih poštivali.

Shvatanje granica kao anahronizama iz prošlosti, a ne kao mehanizama zaštite u budućnosti.

To je poklon, rekao bih neprocjenjiv poklon, koji Evropa može dati ovoj zemlji i regionu.

Ali to nije jedini poklon. Osnivači Evropske unije nisu mogli znati da će ova tvorevina vremenom postati najmoćniji instrument za promjenu režima u modernoj istoriji.

Osam od deset zemalja koje su se priključile Evropskoj uniji u maju ove godine svjedoče o ovoj činjenici. Njihova tranzicija

od diktatorskih režima ka demokratskim zemljama, kao i prelazak sa privrednog sistema pod državnom kontrolom na tržišnu ekonomiju, bili su određeni magnetnom privlačnošću briselskih institucija, kao i vizijom Evropske unije o izgradnji Evrope, jedinstvene i slobodne.

Ako se taj proces mogne preslikati na jugoistočnu Evropu, i pod uslovom da su države Balkana u stanju slijediti primjer deset novih zemalja članica, u tom slučaju demokratizacija i ekonomska liberalizacija kontinenta bi bila potpuna, i ovaj naš evropski kontinent bi uistinu bio jedinstven i slobodan.

Ali odnosi, kao što kažu, podrazumijevaju uzimanje i davanje sa obje strane.

Uobičajena je praksa usmjeravati pažnju na ono što Evropa može pružiti Bosni i Hercegovini.

Međutim, rijetko se pitamo šta Bosna i Hercegovina može pružiti Evropi.

Ovdje se opet vraćam na Stari most u Mostaru. Jer onako kako Mostar predstavlja kamen temeljac za Bosnu i Hercegovinu, istinski sam uvjeren da Bosna i Hercegovina može predstavljati jednu vrstu mosta za Evropu.

Taj most nam nikada nije bio potrebniji nego sada u ovom svijetu nakon 11. septembra.

Danas imamo glasan ideološki pravac koji insistira na podjeli čovječanstva, jednu filozofiju koja svesrdno tvrdi da nakon završetka hladnog rata vjerska a ne politička uvjerenja pokreću velike sukobe.

Jedan od najpoznatijih zagovornika ove teze je Samuel Huntington u svom djelu "Sukob civilizacija".

Na pragu očigledne pobjede liberalizma, raspada Sovjetskog saveza, pada Berlinskog zida, širenja demokracije i otvaranja tržišta putem procesa globalizacije, Huntington upozorava na

opasnost pretpostavke da će se sukob okončati.

“Najopasniji sukobi u budućnosti će se desiti duž razmeđa civilizacija. “Sukob”, napominje Huntington “duž razmeđa između zapadne i islamske civilizacije odvija se već 1300 godina” i “na obje strane, interakcija između Islama i Zapada se tretira kao sukob civilizacija.”

Pogledajte bilo koju zemlju koja se nalazi na ovoj razmeđi i naći ćete istu stvar – sukob. Sukob u Libanu, u Osetiji, u Gruziji, u Sudanu, u Makedoniji. Za one koji se slažu sa ovom tezom, činjenice same sve govore.

Za njih, Balkan općenito, a posebno Bosna i Hercegovina i pogotovo podijeljeni gradovi kao što je Mostar, predstavljaju jedno takvo kulturološko razmeđe – duboki rascjep koji je osuđen da vječno kroz stoljeća prenosi eho sukoba civilizacija.

Za njih je uništenje Starog mosta i predstavljalo sumorno opravdanje njihovih argumenata.

Međutim, rekonstrukcija mosta i odlučnost ljudi širom ove zemlje i izvan nje da ga obnove, s ljubavlju polažući kamen po kamen, umnogome dovode u pitanje Huntingtonovu tezu.

To isto čini i obnova Bosne i Hercegovine.

Nakon strahota užasnog rata ova zemlja je napravila skoro nevjerovatne pomake ka stabilnom miru.

Milion izbjeglica se vratilo u svoje domove, a mnogi od njih žive pored istih onih ljudi koji su ih prognali.

Na snazi je potpuna sloboda kretanja. Imali smo slobodne i poštene izbore. Imamo jednu od najstabilnijih valuta na Balkanu i ekonomija je u porastu.

Mostar sada ima jednu jedinstvenu gradsku vladu, a Sarajevo se vraća svojoj poznatoj ulozi – ulozi kulturnog središta.

Niko ne sumnja da se ipak mora još dosta toga učiniti.

S vremena na vrijeme dođe do zastoja, provokacija i zastrašivanja koja ugrožavaju međunacionalne odnose i podižu tenzije.

Međutim, trend je jasan. Dok se ljudi ove zemlje i dalje, da citiram Ivu Andrića "raduju i žaloste, goste i poste prema četiri razna, među sobom zavađena kalendara, i sve svoje želje i molitve šalju jednom nebu na četiri razna crkvena jezika" oni istovremeno polako, oklijevajući, ponekad uz bolne napore uspostavljaju tu paradoksalnu tradiciju jedinstva kroz različitosti na koju nas Andrić tako vješto podsjeća, a koju sada zastupa moderna Evropa.

To je jedinstvo koje proizilazi iz stoljeća zajedničkih iskustava trijumfa i tragedije i od izvjesne spoznaje, koju građani ove zemlje razumiju, da njihova budućnost i sudbina jesu u istoj mjeri isprepleteni kao što je bila i njihova prošlost.

To je jedinstvo na kojem se zasniva mir u Bosni i Hercegovini i na kojem je zasnovana i nedavno proširena Evropska unija.

To je jedinstvo sada dodatno ojačano nepokolebljivim uvjerenjem koje je u jednakoj mjeri prisutno kod svih naroda u Bosni i Hercegovini, da budućnost ove zemlje mora biti u Evropi.

Ovim se ponovo poriče Huntingtonova teza jer građani Bosne i Hercegovine uspostavljaju nove saveze koji premoštavaju njegova pažljivo iscrtana razmeđa, i koji u isto vrijeme dovode u pitanje smislenost i homogenost njegovih grubo određenih civilizacija.

Upkos nekim pretpostavkama, Bosna i Hercegovina nije okrenula leđa Evropi nego je prihvatila Evropu, što su učinili i njeni građani islamske vjeroispovijesti, i jednoglasno usmjerila svoje napore na ispunjavanje uvjeta za članstvo u vodećoj

evropskoj instituciji – Evropskoj uniji.

Ako bih trebao biti zabrinut – ta zabrinutost se zasigurno ne odnosi na želju zemalja Balkana da se priključe Evropi nego na spremnost Evrope da drži otvorena vrata dovoljno dugo da im to omogući.

Bojim se promjene raspoloženja, posebno raspoloženja javnosti, u Evropi gdje se tenzije unutar zemalja već počinju osjećati u vanjskoj politici.

Razmislite na trenutak o lancu događaja koji su se desili nakon nedavnog ubistva holandskog režisera Teo van Gogha čiji je ubica opisan kao islamski ekstremista.

Gosp. van Gogh, dalji rođak Vincent van Gogha, je navukao na sebe gnjev konzervativnog krila Islamske zajednice zbog kritiziranja islamskih fundamentalista. U ponedjeljak nakon njegove smrti, bačena je bomba na islamsku osnovnu školu u Ajndhovenu; u utorak je podmetnut požar u još jednoj islamskoj osnovnoj školi u gradu Udeni, a policija je do kraja sedmice izvjestila o još četiri napada na islamske objekte širom Holandije.

U osvetničkom poduhvatu, podmetači požara su pokušali spaliti protestantske crkve u Rotterdamu, Utrechtu i Amersfoortu.

I šta je rezultat toga?

Govori se o čvršćoj politici kontrole granica, imigracije i azila, te o daljnjoj izolaciji i radikalizaciji mladih muslimana u toj zemlji.

I o čvršćem stavu javnosti – kako u Holandiji, tako i u mnogim državama članicama – prema daljnjem širenju Unije.

Bojim se da se vrata Evrope zatvaraju – da će se zaštita onoga što već imamo uskoro smatrati važnijom od borbe za ono što bismo mogli postati. Bez jakoh političkoh vođstva, to može otvorenu Evropu pretvoriti u Evropu – tvrđavu.

Bio bi to kratkovidan i ozbiljno nazadan korak.

Nadam se barem da će Evropa shvatiti da čak i u svojim sadašnjim granicama ona ne može biti potpuna bez crne rupe na Balkanu, te neželjene enklave zarobljene na njezinom jugoistoku. To bi značilo odustajanje od nečega što je imalo spektakularan uspjeh diljem centralne i južne Evrope – od perspektive ulaska u Uniju zajedno sa svime što to to nosi u smislu životnog standarda i slobode putovanja – ali ako i samo ako provedete tražene reforme.

A nadam se da će moji prijatelji na Balkanu shvatiti da moraju požuriti – vrijeme nije na njihovoj strani.

Bilo bi nerazumno od njih da predugo čekaju kao prosjaci na vratima Evrope i traže da budu primljeni iz samilosti – bolje je za njih da surađuju na regionalnom planu i predstave se Evropi, ne samo u pogledu toga šta EU može učiniti za njih, nego više u pogledu toga koliko vrijednosti oni mogu pridodati modernoj Evropi.

Sasvim je očito zašto je to važno za Balkan, a rekao bih i za Evropu

Ali zašto je to važno za cijeli svijet?

Zato što Bosna i Hercegovina direktno osporava pretpostavku da možete pripadati ili Evropi ili islamu, ali ne i jednom i drugom. Najbolja i prva osoba koja je iznijela taj stav bio je Alija Izetbegović, i bio je u pravu.

Također osporava tendenciju, kako na zapadu tako i u islamskom svijetu, da se ekstremi prikazuju kao norma, i da na osnovu toga sude jedni o drugima.

Baš kao što neki muslimani zapad olako karakteriziraju kao nemoralno leglo kriminalaca, narkomana i prostitutki, velik je broj i onih na zapadu koji islamski svijet vide kao leglo ekstremista i fundamentalista.

Naravno, istina nema gotovo nikakve veze sa ovim crno-bijelim karikaturama.

Kako to znamo? Jer ove dvije strane žive zajedno u Bosni i Hercegovini, u kojoj islamski svijet može naći pravi doživljaj savremene Evrope, a Evropi daje toliko potrebno razumijevanje blagih, tolerantnih, civiliziranih i civilizacijskih vrijednosti koje čine istinsku realnost islama.

Vidite, muslimani Bosne i Hercegovine zaslužuju veliko priznanje – kao i druge vjerske zajednice uostalom – zato što su – najvećim dijelom, i uprkos užasima kroz koje su prošli u tek nedavnoj prošlosti – odlučno odbili radikalizaciju, a to ćete jasno vidjeti kad god subotom uveče prošetate živom i modernom sarajevskom Ferhadijom. To pokazuju i tanke spirale plavog dima koje se dižu u mirni jesenji zrak u ovo doba godine, a dolaze iz kazana u kojima se peče šljivovica u svakom bosanskom selu

Prije malo više od godine dana, predsjednik Clinton je došao na otvaranje mezarja u Srebrenici, u kojem se kontinuirano sahranjuju žrtve te evropske tragedije. Ceremonija je održana uz prisustvo 20.000 Bošnjaka, u oblasti u kojoj su Srbi većina, pod zaštitom srpske policije, u atmosferi mirnog dostojanstva, bez incidenata, bez ijedne grube riječi i bez mržnje.

Uporedite i povucite paralelu sa Sjevernom Irskom i tamošnjim sahranama onih koje je ubila druga strana. Ili sa onim što se u posljednje vrijeme dešava na Kosovu – ili uostalom u obližnjoj Holandiji.

Muslimani Bosne i Hercegovine u svom svakodnevnom životu dokazuju da islam može biti vjera koja nije ništa manje evropska nego judaizam ili hrišćanstvo – i kroz to vidimo kakav je to most koji može postojati između ovih navodno sukobljenih civilizacija.

No Bosna i Hercegovina Evropi ne nudi samo most ka islamskom

istoku. Na jedan neobičan način ona također povezuje Evropu i Sjevernu Ameriku.

Dopustite da objasnim.

Činjenica da je Bosna i Hercegovina uspjela postići tako brz napredak nakon rata prije svega je zasluga građana Bosne i Hercegovine – svih njenih građana.

No ona je istovremeno i rezultat podrške koju je Bosna i Hercegovina dobila od široke međunarodne koalicije, u kojoj se između ostalih nalaze Evropska unija i Sjedinjene Američke Države.

I u tom slučaju, Bosna i Hercegovina nudi pouke onima van granica ove zemlje.

Istorija rata koji je ovdje vođen nije samo istorija BiH: to je istovremeno i tamno poglavlje u istoriji Evrope. I u istoriji transatlanskih odnosa općenito.

Znamo kako je Evropa oklijevala, a ratni plamen buktao Bosnom i Hercegovinom. Istorija će nas zbog te greške teško optužiti.

Kao i zbog činjenice da je, dok su se Evropa i Amerika svađale oko toga šta učiniti, vatra izmakla kontroli; sve dok Sjedinjene Američke Države nisu rekle 'dosta' i poduzele odlučne korake kako bi zaustavile ovaj sukob, koji se vodio na teritoriji Evrope i između evropskih naroda.

Na sreću, naučili smo nešto iz svojih grešaka.

Napori na izgradnji mira u ovoj zemlji su – konačno – donijeli uspjeh jer je riječ o združenim naporima, u kojima Evropa i Amerika zdušno rade kao partneri, kao tim. Naša politika je zajednička politika. Mi govorimo jednim glasom.

Evropa je također izvukla pouku. Poznata po svojoj podijeljenosti u toku ratova u bivšoj Jugoslaviji, Evropa je konačno počela jedinstveno nastupati.

I što je ključno, Evropska unija predstavlja političku destinaciju kojoj ova zemlja i njeni susjedi teže – ona im pruža perspektivu članstva u Evropskoj uniji nakon što ispune potrebne standarde. Daje i ogromna sredstva, preko million eura godišnje, s namjerom da im pomogne da taj cilj i ostvare.

Bosna i ovdje daje primjer svojim prijateljima na zapadu.

Dok radimo na tome da obnovimo atlantske odnose, da unaprijedimo odnose u NATO-u narušene nakon Iraka, ovdje u Evropi imamo primjer takvog odnosa koji već dobro funkcioniра – partnerstva između SAD-a i Evrope, što ostaje neophodna stvar u obnovi ove pretežito muslimanske zemlje, i što pokazuje šta se može postići kada Evropa i SAD surađuju na ravnopravnoj osnovi nego prije.

Prije dvanaest godina, Princ od Velsa je, u svome obraćanju Centru za islamske studije u Oxfordu, rekao: *“Ova dva svijeta – islamski i zapadni – nalaze se na nekoj vrsti raskršća u svojim odnosima. Ne smijemo dopustiti jaz među njima...”*

Pokazalo se da je to bilo tako sumorno proročansko ublažavanje stvari na engleski način.

Ali sada, u svijetu nakon 11. septembra, sigurno je potrebnije nego ikada smanjiti jaz koji je nastao između ova dva svijeta, čvrsto se založiti za toleranciju i suživot, te poraziti snage fanatizma koje žele sijati podjele i mržnju, vraćajući ovu planetu u novo doba mraka.

Može li, dakle, Bosna dati doprinos toj odlučnoj borbi i pokazati da je moguće premostiti ono što se čini nepremostivim?

Povezivanjem onoga što se čini zauvijek pokidanim?

Dokazivanjem da ono za što se nama govori da su dva stalno sukobljena pogleda na svijet, ipak može postojati jedno pored drugoga u ovoj drevnoj zemlji punoj međuzavisnosti, u našem

duboko povezanom svijetu?

Pa, na to odgovor može dati samo vrijeme.

Sigurno je da gradimo mostove u Bosni i Hercegovini.

Ono što jest sigurno je da možemo pomoći u izgradnji mostova i izvan Bosne.

Makar to bilo tako što ćemo dokazati da ono što neprijateljstvo uništi, nada ipak može obnoviti.